

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته علوم تربیتی گرایش برنامه ریزی درسی

عنوان:

بررسی هماهنگی برنامه درسی کتاب دینی و زندگی سال اول دوره متوسطه با اصول
برنامه ریزی درسی از دیدگاه کارشناسان و دبیران

استاد راهنما:

دکتر حجتا.. فانی

استاد مشاور:

دکتر احمدی

نگارش:

فاطمه خلیلی

۱۳۸۸ / ۱۲ / ۲

موسسه مطالعات و تحقیقات علمی مرودشت
تعمیرات

شهریور ماه 1386

۱۳۱۰۹۵

دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته علوم تربیتی گرایش برنامه ریزی درسی

عنوان:

بررسی هماهنگی برنامه درسی کتاب دینی و زندگی سال اول دوره متوسطه با اصول برنامه ریزی
درسی از دیدگاه کارشناسان و دبیران

نگارش:

فاطمه خلیلی

هیات داوران:

۱- استاد راهنما: دکتر حجت‌الاسلام فانی

۲- استاد مشاور: دکتر عبادا... احمدی

۳- استاد داور: دکتر عباس قلتاش

تقديم به:

محضر پیامبر مکرم اسلام و اولیاء الله

تشکر و قدردانی:

سپاس خدای را که علم و بیان را به آدمی آموخت و او را بر دیگر موجودات

هستی برتری بخشید.

در ابتدا لازم می‌دانم که مراتب تقدیر و تشکر خود را به استاد عزیز و گرانقدر

جناب آقای دکتر حجت‌ا.. فانی به جهت راهنمایی‌های مستمر، نظارت دقیق و علمی

و سعه صدرشان در تدوین و ارائه تحقیق حاضر تقدیم نمایم که همواره توفیق خود

را مرهون زحمات و راهنمایی ایشان می‌دانم.

همچنین از جناب دکتر احمدی که همواره با مشاورت علمی و دلسوزانه خود مرا

در انجام این تحقیق همراهی نمودند سپاسگزارم در خاتمه نیز از کلیه اساتید دوره

کارشناسی ارشد دانشگاه به جهت زحمات بی‌دریغ‌شان تشکر و قدردانی می‌نمایم.

چکیده

تعلیم و تربیت دین در شرایط فرهنگی و اجتماعی امروزه در حال گذار از چالشی سخت می‌باشد. در دنیای به هم پیوسته امروز که انتقال فرهنگ با سرعت صورت می‌گیرد و آداب و رسوم زندگی جمعی و فردی اقوام و ملت‌ها در معرض التقاط و انحلال قرار گرفته، تعیین و تدوین هدف‌ها و استراتژی‌ها و راهکارهای تعلیم و تربیت دینی نیازمند تفکر و تحقیقی همه‌جانبه است. مسئله مهم دستیابی به مدلی از تربیت دینی است که در آن راهبردها و راهکارهای تربیتی به گونه‌ای برجسته باشد که تردیدی در کارایی و اثربخشی مدل بر مبنای دیدگاه دین مبین اسلام و مذهب شیعه به وجود نیاید.

تحقیق حاضر از نوع توصیفی-پیمایشی است، ابزار مورد استفاده در این تحقیق پرسشنامه می‌باشد که براساس مطالعات متون و منابع و تعیین شاخص‌های یک مدل مطلوب به دست آمده است.

جامعه آماری این تحقیق عبارتند از: الف) نظر دهندگان که شامل: 1. دبیران درس دین و زندگی دوره متوسطه و متخصصان و کارشناسان برنامه‌ریزی درسی (اعم از شورای برنامه‌ریزان درسی دوره متوسطه و شورای مؤلفین کتاب دین و زندگی و بعضی از محققین اعضای اصلی شوراهای مذکور) 2- موضوع مورد ارزیابی (کتاب دین و زندگی سال اول متوسطه)

البته در بند الف مجموع کل 270 نفر می‌باشد. سپس با استفاده از جدول کرجسی و مورگان

تعداد 158 نفر به تفکیک 30 نفر کارشناس و 128 نفر دبیر درس دین و زندگی دوره متوسطه به

عنوان حجم نمونه تعیین گردیده و با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای با رعایت نسبت حجم خوشه‌ها نمونه‌ها انتخاب گردیده است.

با استفاده از ابزار آماری آزمون t استیودنت فرضیات فوق مورد تحلیل قرار گرفته و نتایج ذیل حاصل گردیده است.

1. بین اهداف تعیین شده کتاب دین و زندگی و اصول برنامه‌ریزی درسی رابطه معنی‌داری وجود

دارد.

2. بین بهره‌گیری از الگوهای یاددهی - یادگیری کتاب دین و زندگی و هماهنگی اصول

برنامه‌ریزی درسی رابطه معنی‌داری وجود دارد.

3. بین بهره‌گیری از امکانات آموزشی در تدوین کتاب دین و زندگی و اصول برنامه‌ریزی درسی

رابطه معنی‌داری وجود ندارد و فرضیه مربوطه تأیید نشده است.

4. بین محتوای کتاب دین و زندگی و اصول برنامه‌ریزی درسی رابطه معنی‌داری وجود دارد.

5. بین شیوه‌های ارزشیابی از کتاب دین و زندگی و اصول برنامه‌ریزی درسی رابطه معنی‌داری

وجود دارد.

فهرست مطالب

عنوان صفحه

تقدیم به الف

تشکر ب

چکیده ج

فصل اول - طرح تحقیق

۱- مقدمه

۲- بیان مساله

۴- ضرورت اهمیت

۶- اهداف

۷- فرضیات

۸- تعاریف عملیاتی

فصل دوم - پیشینه تحقیق:

۱۱- مقدمه

۱۲- ادبیات نظری

۱۲- تعریف برنامه درسی

۱۵- دیدگاههای برنامه درسی

- ۲۵..... جمع بندی تعاریف ارائه شده از برنامه درسی
- ۲۹..... مبانی برنامه ریزی درسی
- ۳۱..... مهندسی برنامه ریزی درسی
- ۳۲..... اجرای برنامه درسی
- ۳۵..... جایگاه آموزش متوسطه در نظام تعلیم و تربیت
- ۳۷..... طراحی
- ۳۹..... محتوا
- ۵۳..... اجرا
- ۵۵..... سیر تحول برنامه درسی آموزش متوسطه
- ۶۳..... مواد و وسایل آموزشی
- ۶۷..... ارزشیابی
- ۷۳..... اصول ارزشیابی برنامه ریزی درسی
- ۸۵..... پیشینه عملی

فصل سوم - روش تحقیق

- ۹۰..... جامعه آماری
- ۹۰..... حجم نمونه آماری
- ۹۱..... روش پژوهش

۹۱..... روش گردآوری اطلاعات

۹۳..... اعتبار یابی پرسش نامه

۹۴..... روش آماری

فصل چهارم - تجزیه و تحلیل داده‌ها

۹۵..... مقدمه

فصل پنجم - بحث و نتیجه گیری

۱۱۵..... مقدمه

۱۲۷..... پیشنهادات

۱۲۹..... محدودیت‌ها

۱۳۰..... منابع و ماخذ

..... پیوست

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول شماره ۱-۳. جامعه آماری.....	۹۰
جدول ۲-۳. حجم نمونه و تعداد پرسش نامه جمع آوری شده.....	۹۰
جدول ۳-۳. تعداد حجم نمونه.....	۹۱
جدول (۴-۱). توزیع فراوانی سنی پاسخگویان.....	۹۵
جدول (۴-۲). توزیع فراوانی پاسخگویان به تفکیک رشته تحصیلی.....	۹۷
جدول (۴-۳). توزیع فراوانی سابقه تدریس پاسخگویان.....	۹۸
جدول (۴-۴). توزیع فراوانی پاسخهای فرضیه اول.....	۱۰۰
جدول (۴-۵). توزیع فراوانی پاسخهای فرضیه دوم.....	۱۰۲
جدول ۴-۸. توزیع فراوانی پاسخهای فرضیه سوم.....	۱۰۴
جدول (۴-۱۰). توزیع فراوانی پاسخهای فرضیه چهارم.....	۱۰۶
جدول ۴-۱۳. توزیع فراوانی پاسخهای فرضیه پنجم.....	۱۰۸
جدول ۴-۱۴: مقایسه نظر کارشناسان و معلمان در مورد میزان هماهنگی کتاب دین و زندگی از نظر اهداف تعلیم و تربیت با اصول برنامه ریزی درسی.....	۱۱۰

جدول ۱۵-۴: مقایسه نظر کارشناسان و معلمان در مورد میزان هماهنگی کتاب دین و زندگی از نظر الگوهای

یاددهی - یادگیری با اصول برنامه‌ریزی درسی..... III

جدول ۱۶-۴: مقایسه نظر کارشناسان و معلمان در مورد میزان هماهنگی کتاب دین و زندگی از نظر امکانات

آموزش با اصول برنامه‌ریزی درسی..... III

جدول ۱۷-۴: مقایسه نظر کارشناسان و معلمان در مورد میزان هماهنگی کتاب دین و زندگی از نظر محتوا با

اصول برنامه‌ریزی درسی..... II ۴

فصل اول - طرح تحقیق

_ مقدمه

_ بیان مساله

_ ضرورت اهمیت

_ اهداف

_ فرضیات

_ تعاریف عملیاتی

کتاب‌های درسی در تمام مقاطع تحصیلی براساس ویژگی‌ها و خصوصیات فراگیران و به منظور کمک به رشد هماهنگ ابعاد جسمانی، روانی و پرورش شخصیت و اخلاقی و اجتماعی افراد و برآوردن نیازهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور برنامه‌ریزی می‌شوند. بنابر این مواد درسی باید ناظر بر همه مهارت‌ها، شناخت‌ها و گرایش‌هایی باشد که هر کس برای زندگی فردی و اجتماعی و دنیوی و اخروی به آنها نیاز دارد.

بر این اساس یکی از مهمترین نکاتی که در تدوین مواد درسی باید لحاظ گردد توجه به خصوصیات آن گروه از دانش‌آموزان است که کتاب‌های درسی برای آنها تدوین می‌شود.

کتاب دین و زندگی که در پایه اول متوسطه تدریس می‌شود، براساس تأمین نیازهای اعتقادی دانش‌آموزان تدوین شده است و انتظار می‌رود که در این دوره دانش‌آموزان اصول اعتقادی را با استدلال بپذیرند، در کارها با اتکا به خداوند و با اعتماد به نفس کامل عمل کنند، به انجام تکالیف دینی پای بند باشند، برای زندگی دینی و دنیوی خود برنامه‌ریزی کنند، و این خواسته‌ها محقق نمی‌شود جز اینکه تدوین کتاب براساس شناخت دقیق و کامل از وضعیت فراگیران انجام گیرد و اهداف، الگوهای یاددهی - یادگیری و نظام ارزشیابی به کار رفته در کتاب منطبق بر اصول برنامه‌ریزی درسی باشد.

تحقیق حاضر در صدد بررسی محتوای کتاب دین و زندگی سال اول متوسط و بررسی میزان هماهنگی آن با اصول برنامه‌ریزی درسی از دیدگاه دبیران و کارشناسان برنامه‌ریزی درسی است.

بیان مسأله

یکی از دلایل تغییر متناوب محتوای کتاب‌های درسی در مقاطع مختلف تحصیلی در آموزش و پرورش را می‌توان به عدم توجه به اصول برنامه‌ریزی، عدم تحلیل فرآیندهای یاددهی و یادگیری از نظر معیارهای برنامه‌ریزی درسی متناسب با نیازهای فراگیران منتسب نمود. محتوای آموزشی و سازماندهی مطالب بایستی براساس نیازها و انتظارات جامعه صورت گرفته و هدف‌های آموزشی به صورت معین برای معلمان مشخص شود تا بتوانیم شاهد بروز و تجلی مؤلفه‌ها و شاخص‌های مطلوب در کتاب‌های درسی باشیم.

دلیل دیگر آن عدم آگاهی از شیوه‌های مطلوب تدوین و بکارگیری آنها در تهیه کتاب‌های آموزشی بوده است. در متد علمی تدوین کتاب درسی اصول و معیارهایی مورد نظر است که با رعایت آنها تا حدودی می‌توان کتاب‌های درسی را با ویژگی‌ها و ساختارهای مطلوب تدوین نمود.

اگر در تألیف کتاب‌های درسی اصول اساسی که حتی برای معلمان مهم شناخته شده هستند رعایت نشود، نه تنها دانش‌آموزان بهره کافی را از این کتاب‌ها نمی‌برند، بلکه این امر موجب کاهش انگیزه و علاقه آنها به تحصیل نیز خواهد شد.

کتاب دین و زندگی یکی از کتاب‌های دوره متوسطه است که براساس اهداف مشخصی تدوین گردیده است. اما این که محتوای دروس با اصول برنامه‌ریزی درسی هماهنگ است مسأله‌ای است که در این تحقیق به آن پرداخته شده است به این ترتیب سؤالات این تحقیق عبارتند از:

۱. آیا کتاب دین و زندگی از نظر اهداف با اصول برنامه‌ریزی درسی هماهنگی دارد؟

۲. آیا کتاب دین و زندگی از نظر روش‌های یاددهی - یادگیری با اصول برنامه‌ریزی درسی

هماهنگی دارد؟

۳. آیا کتاب دین و زندگی از نظر امکان استفاده از امکانات آموزشی با اصول برنامه‌ریزی

درسی هماهنگی دارد؟

۴. آیا کتاب دین و زندگی از نظر محتوای آموزشی با اصول برنامه‌ریزی درسی هماهنگی دارد؟

۵. آیا کتاب دین و زندگی از نظر شیوه‌های ارزشیابی با اصول برنامه‌ریزی درسی هماهنگی

دارد؟

ضرورت و اهمیت انجام تحقیق

غالباً کیفیت آموزش و پرورش یک جامعه را از روی محتوای برنامه تحصیلی آن در مقاطع مختلف ارزیابی می‌کنند (شعاری‌نژاد، ۱۳۶۸، ص ۴۲). وقتی در مورد بررسی محتوای کتاب، یا ارزشیابی برنامه و ماده درسی، صحبت به میان می‌آید، مستقیماً با کیفیت برنامه و ماده درسی سر و کار داریم. کتاب درسی از ارکان اساسی در فعالیتهای یاددهی - یادگیری می‌باشد. بدیهی است در صورت عدم توجه به معیارهای تعیین محتوای آموزش و پرورش جامعه مسیر پیشرفت و ترقی را طی نخواهد کرد. تهیه و تدوین کتب درسی برای یک قشر خاص، مستلزم شناخت و آگاهی دقیق مؤلف و مؤلفین از خصوصیات یادگیرنده و از نیازهای جامعه می‌باشد. شناخت نکاتی مثل تناسب سطح دشواری مطالب مطرح شده در کتاب با رشد ذهنی و دیگر تواناییهای دانش‌آموزان، دقت و صحت و اعتبار محتوای کتاب، عدم مغایرت محتوا با سیاست‌هایی آموزشی جامعه و ...

برنامه و ماده درسی در قالب نظام پویای آموزشی باید مدام مورد تجدید نظر قرار بگیرد و از طریق ارزشیابی بیرونی و درونی، زمینه‌های ارتقای کیفی آن به صورت تدریجی و دوره‌ای فراهم آید تا بتوان مفاهیم جدید را به هنگام در کتب درسی گنجانند و فراگیرندگان را به سوی ابعاد علمی و هنری سوق داد (قورچیان، ۱۳۷۴، ص ۱۴).

ارزشیابی بیرونی معین می‌کند که دانش‌آموختگان، چگونه و به چه میزانی از ماده درسی استفاده کرده‌اند. این نوع ارزشیابی از طریق پرسشنامه، مصاحبه و بازدید و مشاهده تحقق می‌پذیرد. ارزشیابی درونی نیز معین می‌کند که کیفیت درس، ضعیف، متوسط یا عالی است و مختص به کیفیت خود درس است (همان، ص ۱۵).

با توجه به این که نظام آموزش و پرورش ایران متمرکز بر کتاب محوری است و معلمان ناگزیرند تا فعالیت‌های آموزشی خویش را براساس کتاب درسی متمرکز ساخته و دانش‌آموزان نیز ملزم به خواندن و فهمیدن محتوای کتاب می‌باشند و از طرف دیگر ارزشیابی پیشرفت تحصیلی نیز براساس چهارچوب کتاب درسی صورت می‌گیرد، بنابراین بررسی مستمر این کتاب‌ها از ابعاد مختلف، از ضرورت خاصی برخوردار است.

بررسی و تحلیل محتوای کتاب دین و زندگی سال اول متوسطه به دلیل ویژگی‌ها و رسالتی که برنامه‌ریزان برای آن متصور هستند و به دلیل مخاطبان خاصی که دارد، اهمیت پرداختن به موضوع تحقیق را توجیه می‌سازد.

اهداف تحقیق

هدف‌های این تحقیق عبارتند از:

۱. بررسی میزان هماهنگی بین اهداف کتاب دین و زندگی سال اول متوسطه و اصول برنامه‌ریزی درسی.
۲. بررسی میزان هماهنگی بین شیوه‌های یاددهی و یادگیری کتاب دین و زندگی سال اول متوسطه و اصول برنامه‌ریزی درسی.
۳. بررسی میزان هماهنگی بین استفاده از امکانات آموزشی در کتاب دین و زندگی سال اول متوسطه و اصول برنامه‌ریزی درسی.
۴. بررسی میزان هماهنگی بین محتوا کتاب دین و زندگی سال اول متوسطه و اصول برنامه‌ریزی درسی.
۵. بررسی میزان هماهنگی بین شیوه‌های ارزشیابی کتاب دین و زندگی سال اول متوسطه و اصول برنامه‌ریزی درسی.

فرضیه‌های تحقیق

این تحقیق مشتمل بر ۵ فرضیه به ترتیب ذیل می‌باشد:

فرضیه اول. کتاب دین و زندگی از نظر اهداف تعلیم و تربیت با اصول برنامه‌ریزی درسی هماهنگی دارد.

فرضیه دوم. کتاب دین و زندگی از لحاظ الگوهای یاددهی - یادگیری با اصول برنامه‌ریزی درسی هماهنگی دارد.

فرضیه سوم. کتاب دین و زندگی از لحاظ بهره‌گیری از امکانات آموزشی با اصول برنامه‌ریزی درسی هماهنگی دارد.

فرضیه چهارم. کتاب دین و زندگی از نظر محتوای آموزشی با اصول برنامه‌ریزی درسی هماهنگی دارد.

فرضیه پنجم. کتاب دین و زندگی او نظر شیوه‌های ارزشیابی با اصول برنامه‌ریزی درسی هماهنگی دارد.